

THE UNIQUENESS AND PHILOSOPHICAL AND ARTISTIC CHARACTERISTICS OF NAVOI'S PERSIAN RUBAIYATS

Salomova Nigina

Annotation: This article analyzes Alisher Navoiy's rubaiyat written in Persian, focusing on their artistic and stylistic features. It examines the philosophical depth and meanings expressed in his poetry. The study highlights Navoiy's mastery in reflecting the traditions of Eastern rubaiyat, showing that he brought both artistic and philosophical qualities to a high level of expression.

Keywords: Alisher Navoi, Persian rubaiyat, stylistic features, tradition, philosophical meaning, artistic qualities, Eastern rubaiyat.

Annotatsiya: Maqolada Alisher Navoiy forsiy tilda yozgan ruboiylari tahlil qilinadi. Unda ruboiylarning o'ziga xos badiiy xususiyatlari, uslubiy jihatlari, an'anaviy mavzulari hamda chuqur falsafiy mazmunlari yoritiladi. Navoiy forsiy ruboiylari Sharq ruboiychiligi an'alarini davom ettirgan holda, yangi badiiy va falsafiy qirralarni yuzaga chiqarganligi ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, forsiy ruboiy, uslubiy jihat, an'ana, falsafiy mazmun, badiiy xususiyat, Sharq ruboiychiligi.

Kirish

Hazrati Navoiy nafaqat turkiy, balki forsiy adabiyot tarixida ham ulkan hissa qo'shgan yuksak darajadagi shoir va mutafakkir sifatida tanilgan. "Alisher Navoiy nafaqat o'zbek xalqi, balki butun bashariyat uchun bebaho ma'naviy boylik yaratgan buyuk siymo hisoblanadi." [1] U turkiy she'riyatni yangi bosqichga olib chiqqan bolsa-da, forsiy tilda ham o'lmas asarlar yaratgan. Uning forsiy ruboiylari Sharq ruboiychiligi an'alarini davom ettiradi, shu bilan birga, o'zining betakror uslubi va falsafiy mazmuni bilan ajralib turadi. Forsiy ruboiylarida Navoiy insonning ruhiy dunyosi, vaqtning o'tkinchiligi, taqdir, ilohiy ishq va komillik g'oyalarini qisqa, ammo ta'sirchan shaklda ifoda etgan.

Navoiyning forsiy ruboiylari boshqa shoirlar ijodidan quyidagi xususiyatlari bilan farq qiladi. O'ziga xoslik:

- Ikki madaniyat uyg'unligi - turkiy tafakkur hamda forsiy adabiy an'analarning uyg'unlashuvi.
- Tasavvufiy talqin - ruboiylarda insonning ilohiy haqiqat sari intilishi, dunyo o'tkinchiligini anglash va 'fano'ga tayyorgarlik g'oyalari mavjud.
- Milliy ruh - hatto forsiyda yozilgan ruboiylarda ham turkiy xalqona tafakkur unsurlari sezilib turadi.

Navoiy ruboiylarining uslubiy jihatlari:

- ◆ Soddalik va chuqurlik - qisqa shaklda keng falsafiy mazmunni ifodalash qobiliyati.
- ◆ Badiiy san'atlarning mohirona qo'llanilishi - tashbeh, istiora, tazod, tajnis va shu kabi vositalarning mohirona qo'llanilishi mazmunni chuqurlashtiradi.

- ◆ Ohangdorlik - qofiya tizimi va ritm uyg'unligi ruboiylarni nafis qiladi.
- ◆ Hissiy va falsafiy uyg'unlik - lirik hislar falsafiy mushohada bilan birgalikda kechadi. Masalan, quyidagi ruboiyda Navoiy asarlarida uchraydigan “o'tkinchi hayot” va “damni g'animat bilish” falsafasi yotadi:

Dam g'animat shomar k-in dam gozarad,

Umr chu barq-u sa'iqah az ham gozarad.

Dam mabar az nishot ki dar yak dam,

Sad gune g'am az dil ki yak dam gozarad. [2]

Har bir nafasni g'animat bil, chunki u ham o'tib ketadi,

Umr ham bir chaqmoq chaqnashi kabi tezda o'tib ketadi.

Bir lahza shodlik bo'lsa ham uni boy berma,

Chunki bir lahza shodlik yuzlab g'amlarni yurakdan chiqaradi.

An'anaviylik. Forsiy ruboiychilikda qadimdan shakllangan mavzular mavjud bo'lib, ular: hayot va o'lim, vaqtning o'tkinchiligi, inson taqdiri hamda ishq va ma'rifat kabi hayotiy mavzular yoritilgan. Navoiy ham shu qadriyatlarga tayanadi, ammo ularni o'z falsafiy qarashlari bilan boyitadi. Umar Xayyom hayotning qisqaligi va vaqtning o'tkinchiligi haqida yozadi, masalan:

Ey dust, biyo tu g'am-e farda nakhorem,

Va in yak dam-e omr ra g'animat shamore.

Farda ke az in dar-e fano dar gozarem,

Ba haft hazor soleyon sar basarem. [3]

Tarjimasi:

Ey do'st, kel, ertaning g'adini yemaylik,

Bu bir damlik umrni g'animat bilaylik.

Ertaga bu foniy uydan ketar bo'lsak,

Yetti ming yilliklar bilan hamqadam bo'laylik.

Ammo Xayyom ko'proq dunyoviy falsafaga e'tibor bersa, Navoiy bu g'oyalarni tasavvufiy ruh bilan uyg'unlashtiradi.

Navoiy ruboiylarida ifodalanadigan ishqiy falsafa bu - ilohiy ishqqa, haqiqatga eltuvchi yo'l sifatida talqin qilinadi. Zamon tushunchasi esa vaqt o'tkinchiligi, biroq ilohiy haqiqat abadiyligi ifodalanadi. Qolaversa, Navoiy ruboiylarining asosiy afzalligi - ma'no zichligi va kuchlilikidir. To'rt misrada:

- inson ruhining iztiroblari,
- hayotning mohiyati,
- dunyo va oxirat,
- ilohiy ishq va komillik haqida teran falsafiy xulosalar beriladi.

Misol uchun, Navoiy bir ruboiyda insonning vaqt oldida ojizligi haqida yozib, oxirida uni ilohiy ishq va ruhiy kamolot orqali yengish mumkinligini ta'kidlab o'tadi:

Umr gar ba kam-e del nagzarad che bak,

Dar rah-e ishq jon feshandanast pak.

Gar ba yak nazar mara konad negah,

Xok-ra ba alam arad az xok.

Tarjimasi:

Agar umr ko'ngilga to'g'ri kelmasa ham, bu qo'rqinc emas,

Ishq yo'lida jon fido qilish eng pok ishlardandir.

Agar u menga bir qarash bilan nazar solsa,

Xokni ham olam ichida ulug' darajaga ko'tarar.

Ushbu ruboiyda Navoiy insonning qisqa umrini ishq yo'lida sarflashini eng oliy baxt deb biladi. Bir qarashning o'zi insonni tuproqdan yuksaklik sari olib chiqishi mumkinligi ifodalangan. Shu bilan shoir ishqning qudratini va ruhiy kamolotning cheksiz imkonini falsafiy teranlik bilan ifodalaydi.

Xulosa

Alisher Navoiy forsiy ruboiylari Sharq ruboiychiligining an'alariga asoslangan holda, yangi falsafiy va badiiy qirralarini ochib beradi. Ularning o'ziga xosligi - turkiy tafakkur va forsiy adabiy uslub uyg'unligida; uslubiyligi - badiiy san'atning nafis qo'llanishida; an'anaviyligi - Sharq ruboiychiligidagi mavzularni davom ettirishda; ma'no kuchliligi esa qisqa shaklda keng falsafiy tafakkur mujassamligidadir. Shu boisdan, Navoiy forsiy ruboiylari Sharq adabiy merosida beqiyos ahamiyat kasb etadi. Ularning tahlili nafaqat Navoiy ijodini keng qamrovli anglashda, balki Sharq she'riyatining falsafiy-estetik asoslarini chuqurroq tatqiq etishga ham imkon yaratadi. Shuningdek, bugungi kunda ham ushbu ruboiylar zamonaviy adabiy jarayonlar uchun ilhom manbai bo'lib xizmat qilmoqda.

Snoska:

1. Sh. Mirziyoyev. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - Toshkent: Ma'naviyat, 2019. - 320. 45-bet.
2. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 10-jild. - Toshkent: Fan nashriyoti, 1988. - B. 245.

3. Umar Xayyom. Ruboiylar. Fors tilidan tarjima. - Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1983. - 45-bet.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh. Mirziyoyev. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - Toshkent: Ma'naviyat, 2019.
2. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 10-jild. - Toshkent: Fan nashriyoti, 1988.
3. Alisher Navoiy. Devoni (Forsiy devon). Tehron: Anjoman-e asar va Mafaxer-e Farhangi, 1970.
4. Yoqubov, H. Navoiy va tasavvuf. - Toshkent: O'qituvchi, 1991.
5. Umar Xayyom. Ruboiylar. Fors tilidan tarjima. - Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1983.

